militairisme geen spoor. Justinus roemt zelfs in het goede staatsburgerschap zijner geloofsgenooten, als hij zegt: „belastingen en heffingen trachten wij aan de door u aangestelde ambtenaren overal vóór alle anderen te betalen, zooals wij van Christus geleerd hebben. Want toentertijd kwamen eenigen Hem vragen, of men voor den keizer belastingen mocht betalen. En Hij antwoordde: zegt mij, wiens beeltenis staat er op de munt? En zij zeiden: van den keizer. En weer antwoordde Hij hun: geeft dan den keizer wat des keizers is, en Gode wat Gods is. En daarom aanbidden wij wel God alleen, maar in de overige dingen gehoorzamen wij u blijmoedig, daar wij u als koningen en heerschers der menschen erkennen." Met de „heffingen", die naast de „belastingen" genoemd worden, heeft Justinus waarschijnlijk oorlogsbelasting bedoeld. De christenen omstreeks 150 hadden dus geen bezwaar om extra-oorlogslasten mede te dragen.

* * *

Nogmaals, er hangt voor ons niet zooveel aan deze dingen. Alleen maar wraken we in elk opzicht het spreken van een zondeval van het christendom. Als bij vele christenen de gereserveerde houding jegens den militairen dienst wijkt in de jaren, dat het Christendom staatsgodsdienst wordt, is dit duidelijk een gevolg van het met één slag verdwijnen van geweldige bezwaren, die tevoren tegen het leger waren te koesteren. Het kruis vervangt den adelaar als veldteeken; de heidensche cultus wordt in het leger losgelaten. En nu kan men zeggen, dat in christelijken kring destijds wel eens teveel vertrouwen is gesteld op het welvaren van het romeinsche rijk; dat iemand als Augustinus de pax terrena (aardsche vrede) soms heeft vereenzelvigd met de pax romana; en dat het Christendom te slap verweer heeft geboden tegen antiek-heidensche gedachten, die het brachten tot aanvaarding van caesaro-papisme en byzantinisme; men moet toch toestemmen, dat bij het zóó stellen der vragen niet meer het vraagstuk van den oorlog en van de principiëele weerloosheid aan de orde is, maar een veel breeder verband wordt aangeroerd.

Maar als we ons dan indenken, wat er in de theologie zooal niet te doen is geweest over dat veel grooter vraagstuk, dat n.l. van de verhouding van Christendom en Antieke wereld, dan herinneren we ons, dat ook in dat verband van „val" gesproken is. In de geschiedenis van het dogma wordt aan de dogmatisch getrouwe kerk uit den tijd van Constantijn ook verweten een wegdolen van de paden van het „eenvoudig" Evangelie en van het zooveel naiever oerchristendom.

Onze menschen, die aan het debat over deze dingen deelnemen, kunnen niet voorbijzien, dat hier het debat zoo uiterst vermoeiend is, omdat de wegen scheiden bij de al- of niet aanvaarding der belijdenis. Er ligt iemand als Heering weinig aan gelegen, of Tertullianus Montanist is, als hij iets over ons vraagstuk schrijft, of nog orthodox katholiek; hij heeft zekere sympathie voor Marcions critiek op het Oude Testament; of bij Origenes gnostische tendenzen zijn, is voor hem van geen belang.[11] We moeten zoo geweldig oppassen, dat we hoofd- en neventegenstellingen niet verwarren.

W. R. S.

1) Dr D. H. Th. Vollenhoven, Het Calvinisme en de reformatie van de wijsbegeerte, Amsterdam, 1933, bl. 62.
2) Dr F. W. C. L. Schulte, Ook den keizer wat des keizers is, art. in Onder eigen vaandel, 1936, bl. 131.
3) De Graaf, De Heilige Schrift enz., bl. 8.
4) Idem, bl. 19, 20. Zie voor de Schriftuurlijke beoordeeling der patres o.a. ook Bavinck, Dogmatiek, III, bl. 503, en Vollenhoven, a.w. bl. 111 vv. Ook Dr J. N. Bakhuizen van den Brink, De oorlog in de geschiedenis der Christelijke Kerk, in Kerk en Oorlog, bl. 55 wraakt het spreken van een zondeval.
5) Bakhuizen van den Brink, a.w. bl. 52. Complexe meeningen, ook bij denzelfden auteur. Van Tertullianus, van wien nog een anti-militairistisch citaat volgt, en die zeker wel in dát citaat zijn eigenlijke overtuiging uitspreekt, kunnen toch ook deze woorden worden aangehaald: „Wij bidden altijd voor alle keizers, dat hun leven verlengd moge worden, hun regeering zeker moge zijn, hun familie veilig, hun leger sterk, de senaat trouw, het volk oprecht, de wereld rustig" enz. Heering, Zondeval, bl. XIII. Over het vraagstuk van de houding der eerste Christenen bestaat vrij uitvoerige literatuur. Behalve Schulte en Bakhuizen van den Brink, reeds genoemd, zij vermeld Dr K. H. E. de Jong, Dienstweigering bij de oudste Christenen, 1905; A. Harnack, Militia Christi, 1905; C. J. Cadoux, The early Christian attitude to war, 1919; Heering, Zondeval; B. D. Eerdmans, Christendom en ontwapening.
6) Medegedeeld o.a. bij Heering, a.w. bl. 45.
7) Heering, a.w. bl. 36.
8) Idem, bl. 40 v.
9) Men denke eens aan de houding van K. Barth tegenover den eisch van den eed van trouw aan Hitler, en aan de verschillende gevoelens, die men daarom Barth, vaak ten onrechte, heeft toegedicht.
10) Schulte, in het genoemde art. in Onder eigen vaandel, 1936, bl. 128—143.
11) Heering, Zondeval, bl. XXXIV, 36 v.

UIT DE SCHRIFT

Verstooting.

De wachters, die in de stad omgingen, vonden mij; zij sloegen mij, zij verwondden mij; de wachters op de muren namen mijnen sluier van mij.

Hooglied 5:7.

De droom der bruid is fijn van logica. Want nu zij eenmaal den bruidegom door haar weigering teleurgesteld, en zichzelf daardoor beschadigd heeft, komt ze te laat tot haar verscheiden acten van berouw. Zij trekt haar kleeren haastig aan, om den onmiddellijk van haar weer weggegaanen bruidegom te zoeken. Maar ach, zij vindt hem niet; heel anders dan dien anderen keer, toen zij hem werkelijk zocht, en hij zich zoomaar vinden liet (hoofdstuk 3). Haar klacht vervult de straten straks met hinderlijk rumoer. Haar onrustige stap verbreekt de nachtelijke stilte. Daarom vinden haar de wachters, die in de straten patrouilleeren. Dat zijn de echte dienders, die de „orde" en de nachtrust van de heele burgerij verzekeren moeten. Ze vinden deze rustverstoorster hinderlijk; zij slaan en wonden haar in haar verlatenheid. Toch gaat zij verder nog; ondanks de pijn der wonden slaat ze nog andere straten in, àl verder van haar huis, en komt zoo eindelijk bij de stadspoort. Zal men haar doorlaten? Zal zij bij die poortwachters kunnen informeeren? Heeft mogelijk de bruidegom de stad voor goed verlaten, en zich van haar afgekeerd, voor eeuwig? Maar ach, ook bij die wachters vindt zij geen gehoor. Zij nemen haar mantel van haar af. Nu kàn zij niet meer verder trekken. Wie kan nu zonder reiskleed reizen? Zoo móét de bruid wel weer naar huis terug. En met fijne ironie teekent dan de weergave van den droom hier aan, dat zij, die zelf niet meer kan zoeken, omdat zij, gewond, en zonder reiskleed, noch krìcht, noch rècht meer van passage heeft, nu het zoeken naar den bruidegom moet overlaten aan de andere dochters van de stad, die, mochten zij den bruidegom ontmoeten, hem melden moeten van de smarten van zijn bruid.

Zoo komt die bruid, verstooten en verstoord, gewond, en voor het verkeer met menschen ongeschikt, weer in haar huis terug. Het is en blijft een droom; maar de opteekening daarvan heeft diepen zin. Reeds eerder toch werd ons verhaald van een ontmoeting tusschen deze bruid en deze zelfde wachters. Oók tóén was de bruidegom niet bij zijn bruid aanwezig, ook toen was zij naar hem des nachts gaan zoeken. Maar in dién nacht was het niet, gelijk zooeven in den droom. Het was toen niet de valsche gewenning aan het liefdeleven, alsof geen wonder daarin stak, maar het was toen, juist ómgekeerd, het nog-niet-àànkunnen van het wonder in de liefde, dat toen de aanleiding was geweest tot het tijdelijke nog-niet-tezamen-zijn van bruidegom en bruid. Tóen had die bruid óók naar den man gezocht, tot wien haar leven uitging. En de wachters van de stad, die in haar zoeken haar ontmoetten, hebben toen haar niet beschadigd, niet gewond, doch vriendelijk en begrijpend haar bejegend. En wat den bruidegom zelf betreft, nauwelijks had zij toen de wachters aangesproken, of de bruidegom zelf had zich spontaan en liefdevol weer haar vertoond (3:3 en 4).

Zoo was het alles de eerste maal geweest: geen droom, doch werkelijkheid. Nu droomt zij; — maar in den droom keert nu zich alles om. De wachters, die in werkelijkheid geduldig naar haar luisterden, worden nu haar vijanden. Zij slaan en wonden haar. De bruidegom, die toen in de onmiddellijke nabijheid was, en zich daar vinden liet, blijft nu den ganschen nacht afwezig, en laat haar eenzaam in een kamer, die wel geurt van myrrhe, van myrrhe n.l. die zijn hand op het slot der deur gelegd had, toen hij ze even aanraakte, maar waarin voorts haar wonden kwellen, en haar tranen vloeien, en de geur van 't versche bloed van haar zich mengt met dien van zijne myrrhe.

Ja, dat is de verstoring, de verstooting in de verlating. Zoomin alleen de grooten in Gods kerk, de reuzen in den strijd van „geestelijke verlating" kunnen spreken, zóó min kennen alleen die reuzen en die grooten de smarten der verstooting. De fijn gevonden logica van dezen droom houdt ons dan ook de machtige waarheid voor, dat hij, die zondigt tegen de wet der hoogste liefde, dat is dus: tegen den God der liefde, tegen dien God, welke zijn liefde in het middelaarschap zijn volk, zijn bruid bewees, daarmede ook zondigt tegen zijn eigen leven, en tevens door eigen schuld zich isoleert van de door Gods liefde gevormde gemeenschap. De bruid heeft de myrrhe van den bruidegom in haar kamer mèt hem zelf kùnnen ontvangen. Nu zij het niet deed, bleef zij niet zonder schade, maar bracht zich schade toe; ze wordt gewond, ze heeft zichzelf beschadigd. En ook verarmd. Want nu ze hém liet gaan, ontging haar óók zijn gave, zijn geschenk: de meegebrachte myrrhe. En zij die eerst te traag was, om hem in te laten toen hij het vroeg, wordt nu niet alleen voor hem zelf onaannemelijk (tenzij zijn liefde straks de hare blijkt te overtreffen), doch zij is tevens ongeschikt voor den omgang met de menschen van de stad, Jeruzalem. Gewond en ongekleed moet zij berooid haar huis nu haastig weer opzoeken.

Want God niet liefhebben, God, in wien de liefde door het middelaarschap gelijkenissen als het Hooglied spreken kan, dat is een daad van zèlfbeschadiging, en tévens in den verbondskring, in Jeruzalem, een antisociale daad. Zij breekt de gemeenschap met de stad, de wachters, èn de dochters, en drijft ons terug in een isolement, dat voor ditmaal geen voorwaarde voor kracht, maar een blijk van zonde, dus van verlating, dus van verstooting is geweest.

K. S.

KERKELIJK LEVEN

Dispuut Delleman—Van Dijk, Delleman—Schilder.

Ds Th. Delleman stelde mij dezer dagen voor, dat, nu Ds Bavinck niet meer in staat bleek, zijn referaat op den Theol. Schooldag aan „De Reformatie" af te staan (waarna dan eerst Ds D. van Dijk, vervolgens ik zelf het woord zou hebben kunnen nemen), een andere methode zou gevolgd worden. Deze n.l., dat Ds Delleman zijn op de réunistenvergadering te Kampen gehouden inleiding thans aan „De Reformatie" zou afstaan, en dat daarna ik zelf mijn meening geven zou.

Met beide handen grijp ik dit aanbod aan. Ds Delleman heeft te Kampen met Ds D. van Dijk op de vriendschappelijkste wijze gedisputeerd; als ik straks mijn meening na de zijne geef, hoop ik, voorzoover onze inzichten van elkander mochten afwijken, evenzeer in alle vriendschap van gedachten te wisselen.

Want dat lijkt mij de beste manier, om een opkomende polemiek van bedenkelijk allooi te dwingen tot eenig nadenken.

We geven derhalve nu eerst aan Ds Delleman het woord, daarna hoop ik zelf mij uit te spreken, in antwoord op Ds Dellemans artikelen.

K. S.

Van zijn geloof verzekerd uit de vruchten. (I.)

In mijn dispuut met Ds van Dijk koos ik als uitgangspunt de volgende stelling: „Het onderscheid tusschen zekerheid omtrent de echtheid van zijn geloof (Cat. vr. 86) en zekerheid omtrent de schuldvergiffenis door het geloof (Cat. vr. 21, 60) moet duidelijk worden geleerd[1]).

'k Heb het steeds als een fout in den gedachtengang van Ds van Dijk gevoeld, dat hij dit onderscheid niet laat gelden. Daaruit volgt m.i. ook het velerlei langs elkaar heen redeneeren.

Op den achtergrond van ons dispuut zie ik twee vragen: a. hoe kom ik tot de zekerheid der schuldvergiffenis door het geloof? en b. is het geloof, waardoor ik roem in de schuldvergiffenis, echt geloof of schijngeloof?

Nu kan men deze twee vragen herleiden tot één vraag, gelijk in de praktijk vaak wordt gedaan, maar dan wordt de discussie hopeloos verward, tenzij men zich eerst klaar heeft uitgesproken over deze herleiding.

Als ik Ds van Dijk goed begrepen heb, heeft hij, wat ons onderwerp betreft, zich vooral verzet tegen een pastorale praktijk, welke ook door mij wordt verworpen. Deze praktijk is de volgende: men wil den bekommerde tot zekerheid des heils brengen langs een weg van redeneering. Die zekerheid zou de conclusie zijn, welke getrokken wordt uit de zekerheid omtrent de echtheid des geloofs en deze laatste zekerheid verkrijgt men dan weer uit het onderzoek naar de vruchten des geloofs.

Ik kom hier zoo meteen op terug. Ik noem dit thans alleen, om te laten voelen hoe belangrijk het is zich van te voren rekenschap te geven van het genoemde onderscheid.

Dat deze onderscheiding ook in onze belijdenisschriften en formulieren ligt is duidelijk. Telkens wordt gesproken over een oprecht of waarachtig geloof, waarachtige betering, van harte bekeeren enz., wat natuurlijk schijngeloof, schijn-bekeering enz. onderstelt.

Reeds wees ik op enkele Catechismusplaatsen: vr. 86, waar het gaat over zekerheid omtrent de oprechtheid des geloofs in het stuk der dankbaarheid (heiligmaking) en vr. 21, 60, waar gehandeld wordt over de persoonlijke zekerheid van de belofte der schuldvergiffenis door het geloof in het stuk der verlossing (rechtvaardigmaking).

Straks zal er vermoedelijk nog wel gelegenheid zijn nader in te gaan op het verband tusschen deze tweeërlei zekerheid, thans volsta ik ter wille van de duidelijkheid, met dit onderscheid sterk op den voorgrond te plaatsen.

—

Ik kom nu tot het begin van mijn tweede stelling: een geloovige, die niet zeker is van de vergeving zijner zonden, moet deze zekerheid niet zoeken als vrucht van te verkrijgen zekerheid omtrent de echtheid van zijn geloof, noch als syllogisme, maar in den weg van het verzekerd worden omtrent de belofte des Verbonds als ook tot hem persoonlijk gericht.

Hierover is tusschen Ds van Dijk en mij geen verschil van gevoelen, al motiveeren we hier en daar anders.

a. Wie zekerheid omtrent de belofte der schuldvergiffenis zoekt via de zekerheid omtrent de echtheid van zijn